

Pawilon Rezerwatu Archeologicznego Kultury Łużyckiej w Częstochowie-Rakowie – studium przypadku

Emilia Malec-Zięba

<https://orcid.org/0000-0002-0296-5223>
emi.arch@op.pl

*Faculty of Architecture and Fine Arts,
Andrzej Frycz Modrzewski Kracow University*

Streszczenie: Artykuł przedstawia historię, unikatową architekturę oraz obecny stan Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie. Zlokalizowany w miejscu odkrycia jednego z największych cmentarzysk kultury łużyckiej (750–600 p.n.e.), rezerwat został otwarty w 1965 roku jako pierwsze muzeum in situ w Polsce. Autorem pierwotnego projektu pawilonu wystawienniczego był Włodzimierz Ściegienny, który w wyjątkowy i wielowymiarowy sposób podszedł do powierzonych mu zadań. Pawilon wyróżniał się nowatorskimi rozwiązaniami konstrukcyjnymi, unikalną mozaiką oraz aranżacją przestrzeni. Pomimo historycznej i artystycznej wartości, w 2001 roku budynek został przebudowany, co doprowadziło do zatracenia jego oryginalnej formy. Artykuł dokumentuje utracony projekt Ściegienego, podkreślając jego znaczenie dla polskiej kultury i historii XX wieku.

Słowa kluczowe: Rezerwat Archeologiczny, architektura powojennego modernizmu, degradacja architektury, Częstochowa, Włodzimierz Ściegienny

Wstęp

Polska architektura powstająca po pierwszym historycznym przełomie w powojennej Polsce, po roku 1956, zwanym czasem „odwilży”, cechowała się nowoczesnym wyrazem architektonicznym. Okres ten, określany często mianem „zachwyty Zachodem” pozwolił na większy indywidualizm twórczy i włączenie różnorodnych stylów, które wyłamywały się z ograniczeń narzuconych w epoce socrealizmu. Niestety, budynki te często postrzegane są jako „niechciane dziedzictwo” PRL, co prowadzi do ich zaniedbania i degradacji. Tymczasem stanowią one istotny element polskiej tożsamości kulturowej oraz europejskiego dziedzictwa XX wieku.

Zaprezentowane w artykule unikalne założenie muzealne Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie, powstało w miejscu odkrycia archeologicznego z lat 60. XX wieku. Pomysł dotyczący powstania rezerwatu archeologicznego, rezerwatu-muzeum, jak i cała koncepcja oprawy architektonicznej i ekspozycyjnej dla tego miejsca, był wyróżniającym się, jak na ówczesne czasy. Charakterystycznym elementem był pawilon wystawienniczy, o odważnej konstrukcji z autorską mozaiką znajdującą się na elewacji, według projektu architekta i artysty Włodzimierza Ściegienego. Niestety w wyniku przebudowy, która miała miejsce zanim nastąpił wzrost świadomości społecznej dotyczącej wartości architektury drugiej połowy XX wieku, pawilon został bezpowrotnie zniszczony. Artykuł ten jest opracowaniem unikatowym, prezentującym zdjęcia i materiały dotyczące, obiektu wystawienniczego należącego do Muzeum Częstochowskiego. Zaprezentowane materiały i informacje mają na celu utrwalenie i udokumentowanie nieistniejącej już w pierwotnej formie realizacji Pawilonu Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie.

Rezerwat Archeologiczny w Częstochowie-Rakowie – geneza powstania

Koncepcja powstania rezerwatu archeologicznego jako zachowanego w miejscu odkrycia rezerwatu-muzeum¹ powstała w 1955 roku, a przyczyną było odkrycie jakie miało miejsce podczas prac budowlano-ziemnych przy budowie linii tramwajowej i wiaduktu w Częstochowie-Rakowie. Natrafiono wtedy na jedno z największych cmentarzysk szkieletowych kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza (750–600 lat p.n.e)². Znaleździło się z 33 grobów o dobrze zachowanych szkieletach, w których znajdowały się liczne wyroby z brązu i żelaza: ozdoby i narzędzia³. Inicjatorem pomysłu utworzenia muzeum in situ był Włodzimierz Błaszczuk – badacz, archeolog, muzeolog, a słuszność tego postulatu potwierdzili najwybitniejsi archeolodzy i antropolodzy – prof. dr Zdzisław Rajewski, prof. dr Rudolf Jamka i inni⁴. W 1960 roku podczas wizyty na miejscu, I sekretarz Komitetu Miejskiego PZPR Stanisław Jędras i przewodniczący MRN Tadeusz Kowalski, podjęli decyzję o utworzeniu i budowie rezerwatu archeologicznego nad cmentarzyskiem łużyckim. Powołany został Społeczny Komitet Budowy Rezerwatu, przy budowie swoją pomoc zgłosiły Huta im. Bolesława Bieruta, Częstochowskie Huty Szkła, a w czynie społecznym zadeklarowali swoją pomoc mieszkańcy, wśród nich również mgr inż. arch. Włodzimierz Ściegienny z częstochowskiego „Miastoprojektu” deklarując, wykonanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej rezerwatu⁵. Zimą 1960 roku mury pawilonu były prawie gotowe, lecz realizacja inwestycji nastroczała wiele kłopotów i trudności, ze względu na swój pionierski charakter. Prace wykopaliskowe na cmentarzysku trwały jednocześnie z budową, a sam pawilon miał powstać in situ. Dodatkowo w kolejnym roku, pojawiły się trudności finansowe, hamujące dalszy postęp prac. Dopiero uchwała nadająca budowie rangę pomnika Tysiąclecia Państwa Polskiego, spowodowała liczne dotacje finansowe, materiałowe i zaangażowanie społeczne w prace przy budowie. Ostatecznie 9 czerwca 1965 nastąpiło uroczyste otwarcie Rezerwatu Archeologicznego, cmentarzyska i wystawy kultury łużyckiej, należącego do oddziału Muzeum w Częstochowie.

Ryc. 4. Uroczyste otwarcie Rezerwatu Archeologicznego 09.06.1965 r., Włodzimierz Ściegienny architekt (pierwszy z lewej) i grafika (linoryt) autorstwa Włodzimierza Ściegiennego dla Rezerwatu Archeologicznego, 1965 r. Źródło: (archiwum Włodzimierza Ściegiennego).

1 Pojęcie rezerwat-muzeum sprecyzował Zdzisław Rajewski, określając że mogło mieć ono różną skalę zagospodarowania, składać się z odsłoniętych obiektów zrekonstruowanych lub odbudowanych i posiadać odpowiednie elementy ekspozycyjne w postaci m.in. pawilonu wystawowego, w: Z. Rajewski, *Pokaz zabytków w terenie*, „Wiadomości Archeologiczne” T.30 z.1/1964, Państwowe Muzeum archeologiczne, Warszawa 1964, s. 104, <http://archive.wiadomosci-archeologiczne.pl/tomy-online/> [dostęp 10.11.2024].

2 <https://czestochowa.naszemiasto.pl/poczatki-rezerwatu-archeologicznego-w-czestochowie-na/ar/c1-8134735?fbclid=IwAR2dvnMXd0HsMG0kW14nB8TQkZiFAR1YC9VDHgFDH4Ct01ft3zXdXSMIXuw> [dostęp: 07.11.2024].

3 Kosiński M., Wieczorek-Szmal M., *40 lat Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie*, Rocznik Muzeum Częstochowskiego T.8/2007, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2007, s. 36.

4 Błaszczuk W., *Rezerwat archeologiczny, Cmentarzysko łużyckie*, Muzeum Regionalne w Częstochowie, Częstochowa 1961, s. 12.

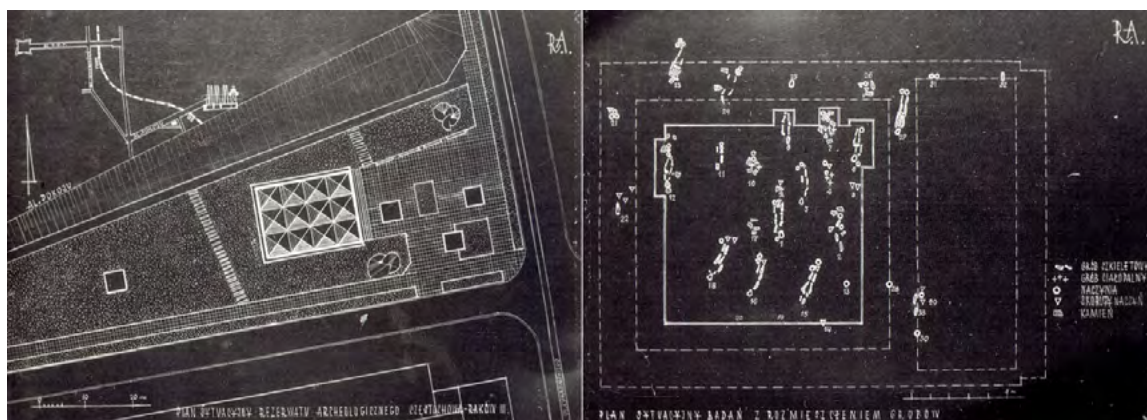
5 Ibidem, s. 4–5.

Powstał pierwszy tego typu rezerwat w Polsce, mający wielkie znaczenie zarówno dla prac naukowo-badawczych i dla popularyzacji wiedzy nad pradziejami Słowian. Prezentowane tam cmentarzysko do dziś stanowi w swojej formie, cenne dziedzictwo kulturowe naszego kraju.

Postawiony pawilon został zrealizowany według projektu mgr inż. arch. Włodzimierza Ściegiennego, natomiast koncepcja wystawy została opracowana według scenariusza prof. Marka Gedla i dr Włodzimierza Błaszczyka w aranżacji plastycznej Fryderyka Haydera pt. *Kultura łużycka*⁶. W 1965 roku opublikowano również pierwszy „Rocznik Muzeum w Częstochowie”, pod redakcją Włodzimierza Błaszczyka, w którym zamieszczono kompleksowe opracowanie wyników badań nad tym cmentarzyskiem.

Rezerwat Archeologiczny w Częstochowie-Rakowie i jego oryginalne założenia architektoniczne

Rezerwat Archeologiczny w Częstochowie-Rakowie to przede wszystkim pawilon muzeum autorstwa Włodzimierza Ściegiennego⁷, oddany do użytku w 1965 roku. To wyjątkowy projekt, który od samego początku wyróżniał się oryginalnością założeń ekspozycyjnych jak i architektonicznych. Projekty i modele tego pawilonu były przedstawione do dyskusji w ramach V Konferencji Archeologicznej, organizowanej w grudniu 1960 roku w Poznaniu przez PAN, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, gdzie spotkały się pozytywną opinią wszystkich czołowych archeologów, jako wzorcowy przykład nowoczesnej ekspozycji⁸. Projekt pawilonu Rezerwatu Archeologicznego otrzymał też wyróżnienie honorowe SARP w 1961 i w tym samym roku prezentowany był na Śląskiej Wystawie Architektury⁹.

Ryc. 5. Plan sytuacyjny Rezerwatu Archeologicznego i plan sytuacyjny badań archeologicznych z rozmieszczeniem grobów, opracowanie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Pawilon Rezerwatu Archeologicznego znajduje się w częstochowskiej dzielnicy Raków przy ul. Łukasieńskiego 20 i należy do Muzeum Częstochowskiego. Zlokalizowany jest dokładnie w miejscu, gdzie odkryto cmentarzysko ludności łużyckiej sprzed 2500 lat i za aprobatą najwybitniejszych archeologów i antropologów pozostawione in situ, jako odkryte stanowisko archeologiczne. *Utworzenie rezerwatu-muzeum w miejscu znaleziska było*

6 Kosiński M., Wieczorek-Szmal M., *40 lat Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie*, Rocznik Muzeum Częstochowskiego T.8/2007, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2007, s. 38.

7 Włodzimierz Ściegienny (1921–1990) był architektem i artystą plastycznym, związanym z Częstochową. Ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie na Wydziale malarstwa, a także architekturę na Politechnice Krakowskiej. Pracował w biurze Miastoprojekt-Częstochowa, od początku jego powstania, na stanowisku kierownika pracowni projektowej. Był członkiem ZPAP i SARP. Posiadał status architekta twórcy, przyznany w 1981 roku przez Ministra Kultury i Sztuki. Zakres jego działań był bardzo szeroki i obejmował wiele kierunków sztuki: malarstwo sztalugowe, polichromię ścienną, grafikę, rysunek, rzeźbę, medalierstwo i architekturę. Do ważniejszych realizacji architektonicznych Ściegiennego należy wymienić: Grób Nieznanego Żołnierza (1963), fontannę zwaną Pani Kowalska (1964), Rezerwat Archeologiczny (1965), Pawilony Wystawowe „Cepelia” (1974), wieżowce i budynek dawnej restauracji Adria przy al. Armii Krajowej (1975), Pałac Ślubów (1987) <https://www.facebook.com/arch.wlodzimierz.sciegienny> [dostęp: 07.11.2024].

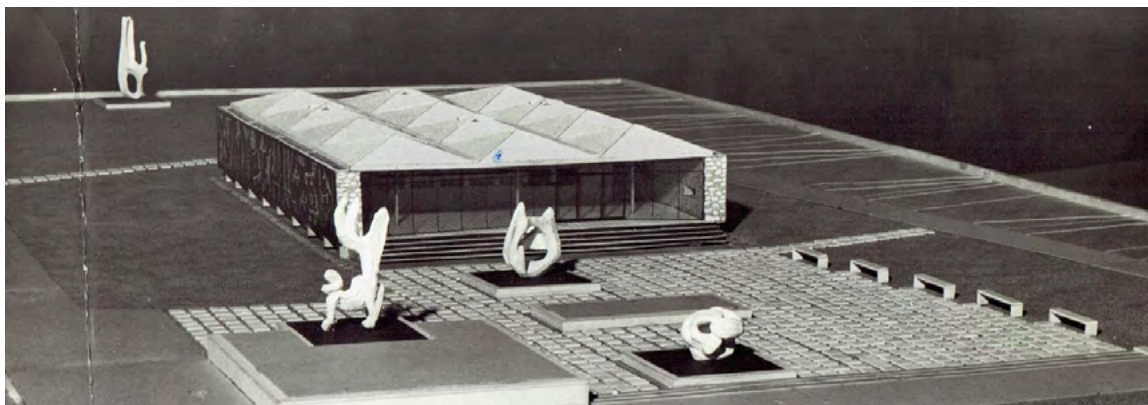
8 Ibidem, s. 6.

9 Ściegienny K., *Ad futuram rei memoriam*, Stowarzyszenie Przyjaciół Gaude Mater, Częstochowa 2011, s. 5–8.

na ówczesne czasy czymś rzadkim i niespotykanym, [...] takie przedsięwzięcia do dziś są rzadkością, głównie ze względów technicznych i formalnych¹⁰. Opisywano to miejsce jako pierwszy rezerwat archeologiczny w Polsce¹¹. Idea zachowania rozkopanych grobów była nie tylko odważną decyzją, ale też dużym wyzwaniem dla architekta.

Głównym założeniem Ściegiennego było aby architektura stała się godną oprawą dla tego szczególnego miejsca. Projekt Rezerwatu Archeologicznego obejmował nie tylko unikatowy w formie budynek z wyjątkową mozaiką inspirowaną motywami kultury łużyckiej sprzed 3 tysięcy lat, lecz obejmował też koncepcję zagospodarowania terenu otaczającego muzeum. W projekcie tym wokół pawilonu Ściegienny zaprojektował wolnostojące abstrakcyjne rzeźby na cokołach, które umieszczone były w otoczeniu niskich krzewów i traw (założenie to niestety nie zostało zrealizowane).

Dzięki połączeniu motywów archaicznych z modernistyczną architekturą i nowoczesnymi rzeźbami powstał przykład dzieła z przesłaniem, że dzięki kulturze możemy radzić sobie z najtrudniejszym egzystencjalnie problemem jakim jest przemijanie¹².

Ryc. 6. Makieta projektu Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Obiekt ten, w swoim pierwotnym założeniu, to przykład architektury innowacyjnej, o oryginalnej formie i nowoczesnych rozwiązaniach konstrukcyjnych. Miał formę zwartą, poziomą, o charakterze architektury pawilonowej, z powierzchnią zabudowy wynoszącą 357 m². Unikalną konstrukcję zadaszenia stanowiły stalowe rury w formie przestrzennych soczewek. Pokryciem dachu była blacha pomiedziowana ułożona w formie geometrycznych połamanych płaszczyzn, piramid, utworzonych na planie kwadratu¹³.

Ten lekki w swojej formie pawilon muzealny zaskakiwał awangardową konstrukcją ze stalowych rur połączonych ze sobą na kształt parasola, które unosiły stropodach. Centralnym miejscem ekspozycji było odkryte stanowisko archeologiczne, otoczone uniesioną nad nim galerią z prefabrykowanych płyt. Uzyskany w ten sposób dystans pozwalał na dyskretne obcowanie z ekspozycją odsłoniętych miejsc pochówku. Dookoła galerii znajdowały się gabloty prezentujące różne znaleziska: wyroby ceramiczne (misy, czarki i garnki), narzędzia (noże, sierp), broń (żelazne groty włóczni, brązowy grocik strzały), a także ozdoby z brązu i żelaza (naszyjniki, bransolety, szpile, guziczki)¹⁴.

10 <http://rezerwat.muzeum.czest.pl/50-lat-rezerwatu-archeologicznego/> [dostęp 10.11.2024].

11 <http://rezerwat.muzeum.czest.pl/50-lat-rezerwatu-archeologicznego/> [dostęp 10.11.2024].

12 Małec-Zięba E., *Korelacje architektury i sztuki w twórczości Włodzimierza Ściegiennego*, „Państwo i Społeczeństwo” 3/2020, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2020, s. 72.

13 Błaszczuk W., *Rezerwat archeologiczny, Cmentarzysko łużyckie*, Muzeum Regionalne w Częstochowie, Częstochowa 1961, s. 17.

14 <https://orlegniazda.pl/culturalheritage/3683/rezerwat-archeologiczny-kultury-luzyckiej-w-czestochowie-rakowie> [dostęp 10.11.2024]

Ryc. 7. Pawilon Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Ryc. 8. Wnętrze pawilonu Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Budynek wyróżniała opracowana przez autora mozaika z białych kostek ułożonych na czarnym tle, która inkrustowała dwie elewacje. Elementy kompozycji stanowiły przetransponowane elementy z wzorów ceramiki i przedmiotów kultury łużyckiej w Polsce: faksymile postaci ludzi, strzelca, jeźdźców na koniu, jeleni i znaków magicznych.

Ryc. 9. Mozaika na elewacji pawilonu Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Obecnie te motywy graficzne z nieistniejącej już mozaiki, są wykorzystywane przez Rezerwat Archeologiczny Muzeum Częstochowskie w identyfikacji wizualnej muzeum¹⁵.

Ten projekt znamionowało wielowymiarowe opracowanie, od zagospodarowania terenu, przez projekt pawilonu muzeum ze zjawiskową mozaiką na elewacji, po towarzyszące mu dzieła z obszaru sztuki: rzeźbę, grafiki (plakat wykonany techniką linorytu i exlibrisy w gipsorycie), medal okolicznościowy. Realizacje Włodzimierza Ściegiennego charakteryzuje dbałość o każdy szczegół, unikatowe rozwiązania konstrukcyjne i przestrzenne, rozbudowana oprawa plastyczna. Twórczość tego architekta i zarazem artysty, to swoista synergia architektury i sztuki.

Opracowana w 1965 roku teka exlibrisów, specjalnie dla Rezerwatu archeologicznego, związana jest tematycznie z budynkiem rezerwatu, z zabytkami, pochówkami szkieletowymi odkrytymi na cmentarzysku, a także ze zdobieniami ceramiki kultury łużyckiej.

Ryc. 10. Wybrane Exlibrisy dla Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie autorstwa Włodzimierza Ściegiennego, 1960 r. Źródło: archiwum Włodzimierza Ściegiennego

Exlibrisy, wykonane przez Ściegiennego łączą przedstawienia plastyczne z literaczymi w sposób znakomity, są jak to określił Tadeusz Żurowski, *przykładem prawdziwych dzieł graficznych [...] Jego swoista technika, polegająca na stosowaniu kresek znalazła swój wyraz w obrysie kompozycji literaczych w exlibrysie wypełnionym*

¹⁵ <http://rezerwat.muzeum.czest.pl/kultura-luzyczna/> [dostęp: 07.11.2024].

motywami rysunków ludności łuzyckiej i na przedstawieniach budynku muzealnego¹⁶. W holu muzeum nadal jest prezentowana skromna w formie wystawa wspomnianych exlibrisów.

Niezrealizowane rzeźby pozostały jako gipsowe modele i znajdują się w archiwum rodzinnym.

Również plakat wraz z matrycą wykonaną na arkuszu linoleum oraz medal odlany w brązie, a także zdjęcia prezentujące ten projekt stanowią elementy rodzinnych pamiątek.

Rezerwat Archeologiczny w Częstochowie-Rakowie – stan obecny

Pawilon Rezerwatu Archeologicznego nie doczekał się należytej ochrony. W 2001 roku, z powodu złego stanu technicznego, z inicjatywy ówczesnego dyrektora Muzeum Częstochowskiego, Iwony Młodkowskiej-Przepiórowskiej, zdecydowano o przebudowie budynku wg projektu architekta Lecha Nowotarskiego¹⁷. Autorski projekt Włodzimierza Ściegiennego dla Rezerwatu Archeologicznego został tym samym całkowicie zatracony.

Koncepcja na nową formę pawilonu bezpowrotnie zniszczyła unikatowy obiekt, poprzez nałożenie na niego stalowej konstrukcji, która nie tylko całkowicie zakryła i zniszczyła charakterystyczną mozaikę ale zmieniła całkowicie proporcje i wygląd budynku.

Ryc. 11. Przebudowa pawilonu Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie, źródło: <https://www.facebook.com/groups/477091596197718/search/?q=rezerwat%20archeologiczny> [dostęp 10.12.2021]

Zaprezentowane zdjęcie pokazuje skalę degradacji i braku szacunku dla autorskiego projektu Włodzimierza Ściegiennego. Nie został zachowany żaden z oryginalnych elementów tego projektu...To jak wygląda obecnie

¹⁶ Żurowski T., *Teka Ekslibrysów Włodzimierza Ściegiennego dla Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie*, Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Warszawa 1965, s. 3–4.

¹⁷ Kosiński M., Wieczorek-Szmal M., *40 lat Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie*, Rocznik Muzeum Częstochowskiego T.8/2007, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2007, s. 40.

pawilon Rezerwatu Archeologicznego jest w mojej opinii przykładem braku poszanowania praw autorskich i tego jak nie należy przeprowadzać modernizacji tego typu obiektów.

Ryc. 12. Pawilon Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie-Rakowie, stan pierwotny i stan obecny w 2021. Źródło: archiwum własne, fot. E. Malec-Zięba

W nowym obiekcie pozostała jedynie koncepcja wnętrza muzeum, z centralnie eksponowanym stanowiskiem archeologicznym i otaczającą je galerią. Obecnie w Rezerwacie Archeologicznym, prezentowana jest stała wystawa wg scenariusza Macieja Kosińskiego i Magdaleny Wieczorek-Szmal oraz aranżacji plastycznej Franciszka Kłaka, pt. „Z mroku dziejów”¹⁸, która prezentuje w gablotach aranżacje pokazujące ówczesne modele ludzi, makiety domostw i różne obiekty z epoki. Prezentowane są również różne ekspozycje czasowe, oraz prowadzone są zajęcia edukacyjne dla młodzieży pozwalające przybliżyć i poznać historię kultury łużyckiej, a także popularyzujące archeologię. W 2014 roku ekspozycja została zmodernizowana, przystosowana do potrzeb osób niewidomych i uzupełniona o plansze informacyjne i *specjalne platformy multimedialne*. Ekspozycję przygotowano dzięki dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Urzędu Miasta Częstochowy¹⁹.

Podsumowanie

Przebudowy, modernizacje, czy wyburzenia obiektów architektury tzw. powojennego modernizmu to niestety nadal często stosowana praktyka. Pomimo licznych projektów edukacyjnych i popularyzatorskich, dziedzictwo tych czasów wciąż nie jest traktowane z należytą uwagą. Brakuje wiedzy, procedur, brakuje funduszy na rewaloryzację i aspektu poszanowania dziedzictwa architektonicznego. Powstałe w latach 60. XX wieku, liczne awangardowe w swoim wyrazie dzieła architektury zatracają swoją wartość.

Nieistniejący już w swojej pierwotnej formie pawilon Rezerwatu Archeologicznego, był wyróżniającym się projektem, który był w czasie swojej świetności określany jako wzorcowy budynek tego typu, wyjątkowy pod względem wartości architektonicznej i pionierski pod względem funkcjonalności²⁰. Projekt Ściegiennego łączył architekturę z elementami sztuki: rzeźbą, grafiką i medalierstwem. Ekslibrisy, plakaty i inne artefakty związane z rezerwatem stanowią przykład jego dbałości o szczegóły i artystyczną wizję. Rezerwat Archeologiczny w Częstochowie-Rakowie powstał w 1965 roku jako nowatorskie połączenie archeologii i modernistycznej architektury. Zbudowany na cmentarzysku kultury łużyckiej, wyróżniał się pawilonem o awangardowej konstrukcji i mozaikowej elewacji. Projekt autorstwa Włodzimierza **Ściegiennego podkreślał harmonijne połączenie** architektury, sztuki i nauki, eksponując znaleziska archeologiczne w przemyślanej przestrzeni wystawienniczej.

Obiekt niestety został przebudowany i choć funkcja rezerwatu-muzeum pozostała to jego wartość jako dzieła architektury polskiego dziedzictwa modernistycznego została bezpowrotnie zatracona.

¹⁸ <http://rezerwat.muzeum.czest.pl/50-lat-rezerwatu-archeologicznego/> [dostęp 10.14.2024]

¹⁹ <https://fiat.fm/info/archeologia-jest-ciekawa-modernizacja-ekspozycji-in-situ-w-rezerwacie-archeologicznym/> [dostęp 10.11.2024]

²⁰ Malec-Zięba E., Wowczak J., *Rezerwat Archeologiczny Włodzimierza Ściegiennego w Częstochowie-Rakowie – utracone dzieło polskiego modernizmu lat sześćdziesiątych*, „Wiadomości Konserwatorskie, Journal of Heritage Conservation” T.72, Kraków 2022, s. 114.

Bibliografia

- [1] Błaszcyk W., *Rezerwat archeologiczny, Cmentarzysko lużyckie*, Muzeum Regionalne w Częstochowie, Częstochowa 1961.
- [2] <http://archive.wiadomosci-archeologiczne.pl/tomy-online/> [dostęp 10.11.2024].
- [3] <https://czestochowa.naszemiasto.pl/poczatki-rezerwatu-archeologicznego-w-czestochowie-na/ar/c1-8134735?fbclid=IwAR2dvnMXd0HsMG0kW14nB8TQkZiFAR1YC9VDHgFDH4Ct01ft3zXdXSMIXuw> [dostęp: 07.11.2024].
- [4] <https://czestochowskie24.pl/czestochowa/55-lat-rezerwatu-archeologicznego-w-czestochowie/> [dostęp: 07.11.2024].
- [5] <https://www.facebook.com/arch.wlodzimierz.sciegienny> [dostęp: 07.11.2024].
- [6] <https://fiat.fm/info/archeologia-jest-ciekawa-modernizacja-ekspozycji-in-situ-w-rezerwacie-archeologicznym/> [dostęp 10.11.2024].
- [7] <http://rezerwat.muzeum.czyst.pl/kultura-luzicka/> [dostęp: 07.11.2024].
- [8] <http://rezerwat.muzeum.czyst.pl/50-lat-rezerwatu-archeologicznego/> [dostęp 10.11.2024].
- [9] <https://orlegniazda.pl/culturalheritage/3683/rezerwat-archeologiczny-kultury-luzyckiej-w-czestochowie-rakowie> [dostęp 10.11.2024].
- [10] Kosiński M, Wieczorek-Szmal M., *40 lat Rezerwatu Archeologicznego w Częstochowie*, Rocznik Muzeum Częstochowskiego T.8/2007, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2007.
- [11] Malec-Zięba E., *Korelacje architektury i sztuki w twórczości Włodzimierza Ściegiennego*, „Państwo i Społeczeństwo” 3/2020, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2020.
- [12] Malec-Zięba M., Wowczak J., *Rezerwat Archeologiczny Włodzimierza Ściegiennego w Częstochowie-Rakowie – utracone dzieło polskiego modernizmu lat sześćdziesiątych*, „Wiadomości Konserwatorskie, Journal of Heritage Conservation” T.72, Kraków 2022.
- [13] Rajewski Z., *Pokaz zabytków w terenie*, „Wiadomości Archeologiczne” T.30 z.1/1964, Państwowe Muzeum archeologiczne, Warszawa 1964.
- [14] Ściegienny K., *Ad futuram rei memoriam*, Stowarzyszenie Przyjaciół Gaude Mater, Częstochowa 2011.

Pavilion of the Lusatian Culture Archaeological Reserve in Częstochowa-Raków – a Case Study

Abstract: This article presents the history, unique architecture and current status of the Archaeological Reserve in Częstochowa-Raków. Located at the site of the discovery of one of the largest cemeteries of the Lusatian culture (750–600 BC), the reserve was opened in 1965 as the first in situ museum in Poland. The author of the original design of the exhibition pavilion was Włodzimierz Ściegienny, who approached his task in a unique and multifaceted way. The pavilion stood out for its innovative structural solutions, unique mosaics and space arrangement. Despite its historical and artistic value, the building was remodelled in 2001, resulting in the loss of its original form. The article documents the lost project of Ściegienny, highlighting its significance for Polish culture and the history of the 20th century.

Keywords: Archaeological Preserve, post-war modernism, architectural degradation, Częstochowa, Włodzimierz Ściegienny